

Horacio Echevarrieta (1870–1963)

Bilbon jaio zen eta bere bizitzako zati bat Getxon igaro zuen. Bere etxea Punta Begoñako galerietan kokatuta zegoen. Enpresari handia izan zen, eta bere aitaren, Cosme Etxebarrietaren, jaraunspenetik abiatuz, bere negozioek mugak zeharkatu zituzten eta gaur egungo enpresa botere-etsuenen abiapuntua izan ziren: Iberia, Iberduero (gaur egungo Iberdrola) edo Cemexenak, esaterako.

Gainera, bera izan zen garai hartako gertakari garrantzitsu batzuen arduraduna: Juan Sebastian Elkano eskola ontzia eraiki zuen, El Liberal izeneko egunkaria sortu zuen eta Gorteetan Bilboren ordezkaria izan zen koalizio errepublikar-sozialistan (1914–1917).

Itsasoaz maiteminduta zegoen, itsasoa galerietatik ikusten zuen, baina hala ere, berea zen Munoa finkan hil zen, Barakaldon (Bizkaia). Bere gorpuzkinak Getxoko Karmengo Andra Mariaren hilerrian kokatutako familiako kriptan daude.

Ongi etorria

Bola hondartzaren ondoan gaude. Honaino iristen zen lehen Areetako hondartza. Hemen, getxotar eta bisitari ugari elkartzen dira, etxetzar miste-riotsuen ondoan osteratxoa egiteko irrikan. Ba al dakizu zer ezkutatzen duten bere hormek eta nortzuk bizi izan ziren bertan? Deapie-k historia horiek ekarri-ko dizkizu, Horacio Etxebarrietaren izena dakarren ibilbide honen bidez. Bere garaiaren aurretik zebilen enpresari bat izan zen, askotariko sektore sozialetan eta politikoetan lagunak egin zituen.

Hemendik garbi ikusi daiteke Getxo itsasoari lotuta dagoela, bai geografiari bai historiari dagokionez. Adibide bat: ikusten al duzu Gaztelako Marina parkean

kokatutako obeliskoa?

Batetik, Getxoko historian garran-tzi handia izan duen muino baten magalean dago kokatuta, Algortako leku aurreratuenen (hortik dator La Avanzada izena), eta Portugaleteko hondar barraren ingurura iristen da, itsasadarrera sartu nahi zuten ontzi-entzat oztopo handia zenera.

Bestetik, “itsas enpresetan par-te hartu zuten bizkaitarren” omenez eraiki zen. Badirudi, ia-ia, hitz horiek deapie-ren ibilbideen protagonistei eskainita daudela, baita inguru honetan itsasoa beren bizitza, gozamina edo negozioa bihurtu zuten beste hainbati ere. Izan ere, inguru honetan ikusiko baitugu non bizi izan ziren XX. men-dean estatuko garapen industrial eta finantzazkoa sustatu zuten familietako asko.

Garaia da Arriluze eta Ibarra mar-kesaren pasealekuan zehar ibiltzeko.

Bertan topatuko ditugu XX. mendearen lehen laurdeneko Bizkaiko burgesen jauregi sonatuenetako batzuk. Bitxia da, kai honek hasieratik zuela Arriluze izena –bere horretan–. 1918an izena aldatu zitzaion, eta Arriluze eta Iba-rra markesaren pasealekuaren izena jaso zuen, Fernando Ibarra, Horacio Etxeberria garaikidearen etxearen ondoan bizi zen beste gizon baten omenez.

Prest Getxoko etxe handien inguruan osteratxoa egiteko?

Ibilbidea

1. Lezama– Legizamon Jauregia (1903, 1919, 1960)

— Atxekolandeta, 1 (fatxada nagusia)

Lezama–Legizamon jauregi izugarria Jose Maria Basterra arkitektoak diseinatu zuen, 1903an. Hala ere, haren itxura klasikoa guztiz aldatu zen 1919an, Manuel Mª Smithek egindako eraberritze sakon baten ondorioz. Emaita bere lan garrantzitsuenetakotzat jotzen da, oso aberatsa eta konplexua delako. 1960an, barrua egokitu zen, hiru etxebizitza egiteko, Juan Carlos Smith Pradoren diseinuarekin (Manuelen semea).

Jauregiaren tamaina harrigarria da: mila metro koadrotik gorako azalera du, eta horri bigarren mailako hainbat eraikin, garajea eta atezaintza gehitu behar zaizkio. Bertan, estilo menditarraren^{*1} hainbat elementu bereizgarri identifikatu daitezke: Jatorrian, familia bakarreko etxebizitza bat zen, baina beranduago eraldatu egin zen, hainbatetan banatzeko.

Badakizu zerri zegokion eskumako gorputza? Luis Lezama–Legizamon enpresari, politikari eta liburuzalearen liburutegia zen. Estatuko liburutegi pribatu onena izan zen, baina, zoritxarrez, 1933an desagertu zen, sute baten ondorioz.

Pasealeku honetako eraikuntza gehienekin gertatzen den moduan, atzekoa da ikusiko dugun fatxada. Aurreko fatxadak eta lorategiak Atxekolandeta kalekoak dira, eta hara ere eramango gaitu Horacio Etxebarrieta ibilbideak^{*2}.

Jauregia nabarmena da oso, Abrara begira duen fatxadagatik. Hiru bolumenetan dago banatuta: aipatutako liburutegia, etxebizitzaren gorputz nagusia eta Erdiko dorrea. Azken biak beheko solairuko erdi puntuko arkuz egindako galeria batek batzen ditu.

- Liburutegi zaharraren gorputzak lau isurkiko estalkiak ditu, eta erpin bakoi-tzean pinakuluak dauzka. Horrez gain, angelua zuen leiho bat zeukan, eta goiko aldean gailurreria eta angeludun armaria zuen.
- Gorputz handienak, ezkerrekoak, espazioaren simetria mantentzen du. Erdiko aldean arku apalduak daude, konposaketa osoa antolatzen dutenak eta Leonardo Rucabadoren eragin garbia dutenak (Kantabriako arkitektoa, estilo menditarraren jatorria).
- Beheko solairuan erdi puntuko uztaiaren moldurak dituzten zazpi arku eta zutabe sabeldunak dituen galeria bat dago, ezkerreko gorputza eta dorrea lotzen dituenak.
- Erdiko gorputza, dorreduna, gainerako multzoari gailentzen zaio, eta hainbat elementu apaingarri ditu: armariak angeluetan, hutsune bereizgarriak, moldurak, pinakulu dotoreak eta gailurreria. Arkitektura mota hau ondo ezagutzen baduzu, agian antzekotasunen bat ikusiko duzu Salamancako Monterrey jauregiarekin (XVI. mendea), hartan oinarrituta baitago.

Ba al zenekien...?

^{*1.} Estilo menditarra eta euskal estilo berria agertuko zaizkigu behin eta berriz ibilbide honetan. Hona hemen argibide batzuk erraz ezagutzeko. Lehenak Leonardo Rucabado izan zuen gidari (Bilboko Indautxuko zabalgunearen zati handi baten arduraduna). Estilo horren ezaugarri nagusia da Kantabriako etxetzarren arkitektura elementuak nahasten dituela garai hartan nagusi ziren beste arkitektura joeretakoeekin (Berpizkundea eta Barrokoa). Estilo horren elementu tipikoak dira honako hauek: harlanduzko lana, etxe eguterak eta abar, baita hareharrian landutako armariak, jabearen estamentua eta leinua erakusten dutenak. Besteak, elementu batzuk ditu euskal arkitektura herrikoia simulatzen dutenak: beheko aldean bistako harlangaitzezko hormak, suhesi apaingarriak, inpostak eta gezurrezko egur bilbadurak.

^{*2.} Horacio Etxebarrieta Negurin bizi zen euskal oligarkiako kide bazen ere, estatuko beste hiri batzuetan ere bizi izan zen. Cadizen, esaterako, bi aldiz izendatu zuten “adopziozko seme”, bertako ontzioletan egindako lanari esker. Madrilen ere bizi izan

zen, eta Espainiako Gerra Zibilean hainbat errefuxiaturi lagundu zien.
Gainera, nazioartean ere lan egin zuen. Nazioartean egindako proiektu ausart eta berritzaileenetako bat Niagaran airezko tranbia ezartzea izan zen.

↑ ➔ Zuzen jarraituko dugu pasealekutik, zenbait metro aurrerago, eskumatan, hurrengo jauregia baitugu: Mudela familiarena. Aurretik, ordea, joan gaitezen iraganera... Garai batean, pasealeku honetatik tranbian ere mugitu zintezke, imajinatzen al duzu? Hemendik igarotzen zen Getxo eta Bilbo lotzen zituen tranbia. Zerbitzu hori, hasieran, animaliek tiraka ematen zuten; baina 1896an, sare elektrikoa hedatu zenean, sistema elektriko batek ordezkatu zuen.

2. Mudela Jauregia (1948) — ☺ Atxekolandeta, 3 (fatxada nagusia)

Eraikin hau Manuel I. Galíndez arkitektoak^{*3} eraiki zuen, Jose Mª Martínez de las Rivas Richardsonen, Mudelako bosgarren markesaren, enkarguz. Hark sortu zituen 1888an Nerbioiko ontziolak, Euskadiko ontzigintzako lehen industria. Diotenez, lehen enkargua estatuak egin zion: Espainiako Armadarentzako hiru korazatu handi eraikitzea.

Jauregiaren fatxadako armariak markes koroa bat du, kasketaren orde, dorretxodun dorre zilindrikoa duena, eta banda duena zerrenda behar-rean. Arkitekturak zantzu klasizista eta historizistako ereduarekin jolasten du, eta horregatik mimetizatzen da ezin hobeto inguruko Lezama-Legizamon eta Ampuero jauregiekin, multzoaren balioa eta garaiko giroa indartuz.

Eraikin exentua, lauki itxurako oinplanoa, lau isurkiko txapitula formako estalkia eta gailurreko erlaitza dituena. Fatxada nagusia simetrikoa da, eta hiru gorputz ditu. Beheko solairua, lehena eta ganbara ditu. Erdiko gorputzak zabalera bikoitza du, eta bertan daude elementu interesgarrienak: beheko solairuan arkudun karrarapea dago, eta lehen solairuan galeria bat, ateburuduna eta tamaina bereko zutabeak dituena. Alboko gorputzetako baoek ateburuak dituzte, eta beheko solairukoek nabar ederrak ere bai. Hormak entokatuta daude eraikuntzaren angeluekin, eta gorputzen banaketetan katezko harlandua dago. Finka Atxekolandeta hegiko lehen lerroko txikiena da, eta, besteak bezala, hainbat landa jabetza txiki multzokatuta sortu zen.

Ba al zenekien...?

^{*3}. 1899an Antonio Basagoiti Arteta jatorri getxotarreko enpresari eta indianoak bateratu eta sortu zuen finka berria. Deapie-k ibilbide bat eskaini dio, bere izeneko hiribideko arkitekturaren ingurukoa (ez galdu!). Dena den, 1933an, hura hil ondoren, lursailean oraindik ez zen ezer eraiki, eta alarguna hil zenean, Francisca Ruiz Ibáñez, 1943an, oinordekoek Jose Maria Martínez de las Rivas Richardsoni saldu zioten.

↑ ➔ Jarraitu dezagun Arriluze eta Ibarra markesaren pasealekutik, Ampuero jauregiraino. Hori ere jauregi arkitekturaren adibide ederra da, eta hain dago Mudela jauregitik gertu, badirudi elkar ukitu behar dutela.

3. Ampuero Jauregia (1928, 1999) — ☺ Atxekolandeta, 9 (fatxada nagusia)

Jose Joaquín Ampuero del Río enpresari eta politikariak Manuel Mª Smithi etxe hori eraikitzeke enkargua egin zionean, nabarmendu zion Lezama-Legizamon jauregia txundigarria iruditzen zitzaiola, inspirazio iturri izango zitzaiolakoan.

Jose Joaquín (1872–1932) politikari eta enpresari bat izan zen, garai hartako enpresa garrantzitsuenetako batzuetan parte hartu zuena, meatzaritza eta trenbidea bezalako sektore estrategikoetan aritu zena, eta Bilbao bankuarekin oso lotuta egon zena (egun BBVA sortu zuten alderdi fusionatueta bat) sortu zenetik.

Jauregiei dagokienez, biek dute estilo menditarra, baina Ampuero jauregia estilo horren oso interpretazio pertsonala da. Obra horretan, Smithen asimetriaren interes artistikoa landu zuen. Leku nabarmenean dago Atxeko-landetako hegian, euste hormaren ondoan, eta azpian Loroaren zelaia du^{*4}. Leku zoragarri horri esker, inguruko eraikuntzak baino ikusgarriagoa da.

1999an, Jose Ramon Foraster Bastida, Borja Arana San Sebastian, Cristina Ibarra Muguruza eta Ana Garbisu Buesa arkitektoek osatutako taldearen zuzendaritzapean birgaitu zen. Horrez gain, 6 etxebizitzatan banatu zen, lur azpiko aparkaleku bat jarri zitzaion eta lorategi berria jarri, Luis Gonzalez Camino paisajistaren laguntzarekin.

L itxurako oinplanoa duen eraikin exentua, profil mugitua duena. Garaiera ezberdina duten hainbat gorputzek osatzen dute. Hainbat isurkiko estalkiak ditu, baita harburu taillatuekin eutsitako hegal handiak ere. Estalkien gainera, bi dorre asimetriko ageri dira, gailurreria ondulatuz errematatuak. Altxaerari dagokionez, erdisotoa, beheko solairua eta beste bi solairu daude, inposten bidez banatutakoak. Horrez gain, nabarmenak dira bao ugariak: erdi puntukoak, konopialak, lobulatuak eta geminatuak, bao ateburudun, etzan eta angeluarrekin batera.

Ikusten dugun fatxadak dorre bat duela ezkerreko angeluan, eta erdisotoa ikusi daiteke, behekatutako arkudun galeria duena. Bertatik, beheko solairuan, leiho eskartzanodun terraza handi bat dago, eta lehen solairuan oriel window bat dago, panoramika izugarriaz gozatzeko.

Ba al zenekien...?

**4. Atxekolandetako etxetzarren azpiko berdeguneak, Arriluze eta Ibarra markesaren pasealekuaren ondokoak... zein izen duen? Ikusita bere inguruko botere ekonomiko handiena logikoena "urrea" (Del oro) deitzea izan arren, egiaz Loroarena da (Del Loro). Bi bertsio daude -ez da ziurra zein den egia % 100ean- izen hori azaltzeko:*

- Inguru horretan loro bat bizi zen, eta ingurukoaren arreta deitzen zuen bere txistu eta oihuekin.

- Emakume bat, Horacio Etxebarrietaren familiakoa, zelaira joaten zen loro batekin, eta oinarri txiki batetik eskegitzen eta eguzkitako txiki batekin babesten zuen. Horren ohikoa bihurtu zen irudia, herritarrek zelaiko osteratxoak baliatzen zituzten txori bitxi hura zer moduz zegoen galdetzeko.

Goazen aurrera pasealekutik, hurrengo mugarriaren bila. Ziur ikusi bezain laster ezagutuko duzula. Hona hemen pista bat: ez da luxuzko bizilagunak bezain jauregi itxurakoa...

4. Aitzgoien Etxea (1909, 1917, 1929) – ☺ Atxekolandeta, 13 (fatxada nagusia)

Aitzgoien Emilio Ibarrek garai hartan euskal estilo berrian hasi zen arkitekto bati egindako enkargu bat izan zen: Manuel Mª Smithi, garai hartako arkitekto handienetako bat izango zenari. (Gogoan izan haren arrastoari jarraitu diezaiokezkula, eta bere obra nabarmenenak ezagutu ditzakezkula, deapie-ren hainbat ibilbidetan. Horietako bat arkitektoari berari eskainitakoa da). Smithen hiru esku hartzeren ondoren, M. Galindezek eta J.M. Chapak eraberritu zuten.

Etxe honen lehen jabea Emilio Ibarra Txurruaren (1936) aitona izan zen. Azken hura, beste enpresa meritu batzuen artean, BBVko (Banco Bilbao Vizcaya) zuzendari izan zen, egoitza Bilbon zuten bi bankuak batu ondoren, eta BBVakoa (1990-2001) lehena Argentariarekin batu ondoren.

Horrenbeste jauregiaren artean, nabarmena da itxura fineko baserri hori. Ibilbidearen gaineko mugarrietan estilo menditarrak ari baginen, orain aurrean duguna euskal estilo erregionalista berriaren adibide garbia dugu.

Ezaugarri nabarmenena da egurrezko bilbadura, urdinez margotutakoa.

Gezurrezkoa da: baserri itxura emateko da, baina entokatutako fatxadan margotuta dago, besterik ez.

Lauki itxurako oinplanoa duen egoitza exentua da, bi isurkiko estalkia duena, hegal handikoa eta irudi geometrikoekin taillatutako harburuak dituena. Altxaera erdisotoan, beheko solairuan, lehen solairuan eta estalkipean banatuta dago. Fatxada nagusian suhesi apaingarriak daude, mentsula lobulatuak dituztenak. Honako hauek dira elementu bereizgarrienak: fatxadako bilbadurak, tarteko hormak, hegalak, bistako harlangaitza, bi isurkiko estalkia eta abar.

Aitzgoien bistako harlangaitzez eraikita dago erdisotoan, baoetan ertzetan eta atetzar bat ere. Gainerakoa entokatuta dago. Eraikinak lorategi handia du, eta kapera bat eta zenbait pergola ere bai, osagarri modura. Gaur egun, Atxekolandeta kalera ematen duen lorategiaren zati handiena bizitoki eraikinek hartu dute.

  Baserri bitxi horren ondoan, alboko orubean, ibilbide honetako jauregi txundigarrienetako bat dago. Segi metro batzuk aurrerago eta begiratu ondo.

5. Arriluze Jauregia (1910, 1940) — Atxekolandeta, 15 (fatxada nagusia)

Ez al zaizu iruditzen Erdi Aroko elementuek, elementu ingelesek eta neogotikoek itxura dramatikoak ematen diotela?

Jauregi hori Fernando Maria Ibarren^{*5} (1875–1936) enkargu bat da, bere koinatu Jose Luis Oriol Urigueni egindakoa, Manuel Mª Smith izan zen obra zuzendaria. Beranduago, barrua Rafael Garamendik eraberritu zuen, Getxoko etxebizitza handienetako bat hainbat etxebizitza bilakatzeko.

Zati bereziena Abrara begira duen fatxada da. Profil mugitua du, eta iskinetan dorre asimetriko bana du, bata mailakatua, bestea almenaduna, atzeraeramandako gorputz batek lotuak.

Eraikin exentua da, labarraren malkarrean dagoena. Oinplano irregularra du oso, estalkiak konplexuak eta malkartsuak dira, batzuetan terraza itxura dutenak. Harlandu onean eraikita dago, oso-osorik. Altxaerak sotoa, beheko solairua, lehen solairua eta ganbara du, eta horietan antolatuta daude baoen bost ardatz nagusiak, askotariko formak eta apaindurak dituztenak. Horien artean, nabarmenak dira beheko solairuko ateburudun arkupea, zutabe gainekoa, eta dorreen alboetako hormetako bi behatoki poligonalak.

Lehen solairuan terraza bat dago, dorreen gorputzek mozten dutena, eta alboetan aurretik aipatutako behatokien gainetik jarraitzen duena. Eskumako alboko dorrean, estilo ingeleseko altxatako behatoki trapezoidal dago. Aurkako fatxada –ibilbidearen amaiera aldera ikusiko duzuna– soilagoa da. Dena den, ikusgarria da erdiko sei gorputzeko leihate handia eta sartzeko arkupea, exentua eta dobela nabarmenak dituen arku beheratua duena.

Ba al zenekien...?

**5. Gure protagonista bezala, Fernando Mª Ibarra enpresari arrakastatsua izan zen hainbat sektoretan –El Pueblo Vasco egunkariaren kofundatzaile, Hidroeléctrica Ibérica enpresako presidente eta abar–, eta politikari nabarmena izan zen –alderdi kontserbatzaileari lotua–. Gainera, lagun garrantzitsuak zituen, esaterako, Alfontso XIII⁶ erregea, Arriluze eta Ibarra markes titulua eman ziona 1918an.*

**6. Bere bizitzako gertakari sinestezinen artean dago Marokoko II. Gerran Espainiako gatibuak erreskatatu izana. Marokoko autoritateekin harreman ona zuenez, Horacio Etxebarrietak bere gain hartu zuen negoziazioa, eta 24.000 euro (4.000.000 pezeta 1921ean!) ordaindu zituen, bere patrikatik, ia laurehun bahitu askatu ahal izateko.*

Eskuzabaltasun hori tarteko, Alfontso XIII.ak Erreskateko markes titulua eman nahi izan zion, baina Etxebarrietak uko egin zion, errepublikazalea zelako.

↑ ➔ Gure paseoarekin jarraituko dugu ibilbidearen leku bereizgarri-
netako batera, aisiaz eta konpainia onaz gozatzeko toki batera... Iskinean ikusi
dezakegu, Arriluze eta Ibarako markesaren pasealekuaren azken metroetan
oinez gabiltzala.

6. Punta Begoñako Galeriak (1921) – 📍 Ereagako kaia, 6

Ibilbideko harribitxira iritsi gara (kontuan hartuta gure pertsonaiarekin zuen lotura, Horacio Etxebarrietarekin): Punta Begoñako galerietara. Gaur egun, ikerketa prozesuan daude, eta bisita egin dezakezu bertara, “Irekita lanengatik” formatuari esker. Egungo historia⁷ interesgarria da, baina oso interesgarria da ere arkupe horiek sortzeko modua. Galeriak itxita egon ziren 2014ra arte, getxotarrak eta bisitariak haien iraganaz eta etorkizunaz gehiago jakiteko desiran zeuden bitartean.

Punta Begoñako galerien gainean egon zen Horacio Etxebarrietaren jauregia. Hura, bere aldetik, Atxekolandetako gazteluaren edo Begoñako fortearen⁸ gainean eraiki zen. Horaciok bertatik ikusten zituen Bilboko itsasadarreko ezker aldeko burdin meatzetako lanak, baita bere ontziak nola itsasoratzen ziren ere.

Etxebarrietak Gregorio Ibarretxe arkitektoari enkargatu zion bere jauregia eraikitzeko, izugarritzko finka batean (13.000 metro koadro!). Gogorarazi beharra dago gizon handi orok behar zuela errepresentaziorako espazio bat, bere botere ekonomikoa eta soziala erakusteko.

Egun handitasun horretatik gelditzen den bakarra Punta Begoñako galeriak dira, jauregia 1976an eraitsi baitzuten. Ricardo Bastida arkitektoak egin zituen (1918an enkargua jaso ondoren), eta bi helburu zituen: euste hormari⁹ fintasuna ematea eta aisiarako leku bat sortzea –txoko moduan (elkarte gastronomikoa), negozioak ere egiteko–.

Jauregi txundigarri hura ere ospitale bat izan zen Gerra Zibilean, eta galeriak babesleku–bunker moduan eta laguntza sozialerako erabili ziren, baita bilobentzako frontoi moduan, besteak beste.

2018an, Horacioren jauregia zegoen eremuan kanpaina arkeologikoa egin ondoren, orain dela 5.000 urteko hondarrak zituen historiaurreko aztarnategia aurkitu zuten, Neolitikoko azken etapakoa eta Kalkolitikoko hasierakoa. Une horretan aire zabalean egindako egonlekuak orokortzen hasi ziren eta gizarte egitura konplexuagoa sortzen hasi ziren, gaur egungoaren antzekoa.

Aurkikuntza oso garrantzitsua da, Euskadin horrelako testigantza oso gutxi dagoelako, bereziki kosta inguruan.

Punta Begoñako galeriek oinplano irregularra eta sigi–sagatsua dute, eta profila muinoari egokitzen zaio. Ezponda baten gainean daude, eta hiru zati dituzte, garaiera ezberdinak dituztenak.

- Lehen, Arriluze kaitik gertuena dagoena, solairu bakarrekoa da. Ateburudun galeria bat osatzen du, balastradadun zutabeen gainean jarria.
- Bigarren zatia luzeagoa eta bihurriagoa da, eta gainjarritako bi solairuk osatzen dute. Galeria bat izan beharrean, gune horretan behatoki handi bat zegoen, eta goiko aldea zutabeen gaineko arku eskartzanozko arkupe bat da. Balastratutako terraza eta behatokiekin estaltzen da.
- Azken zatiak lehenaren antzeko soluzioa du, baina sakonera handiagoarekin; horri esker, tximiniadun areto handi bat egin ahal izan zen bertan.

- Aparejua harlanduzkoa, harlangaitzekoa eta hormigoi armatuzkoa da; hori da eraikinean egindako ikerketa gehienen arrazoa. Oso nabarmenak dira zeramikazko elementu apaingarriak.

Ba al zenekien...?

**7. Punta Begoña galeriak egon aurretik, bertan Sorginzulo izeneko haitzulo batzuk zeuden. Izatez, aterpe bat zen, Portu Zaharreko emakumeek beren gauzez hitz egiteko erabiltzen zutena, auzoaren eta beren etxeen tamaina txikitik urrun.*

**8. Abraren defentsa lau talaiek indartzen zuten: San Ignazio, Usategin (Pedro Bilbao ibilbidean); Arrigunaga (Pedro Bilbao ibilbidea; Galea (Amalurra ibilbidea) eta Punta Begoña. Bateria horiek defentsa fronte handi bat osatzen zuten, Ezkerraldean kokatutako bateriekin batera.*

**9. Galeriak oso bereziak izan ziren, hormigoi armatuz eraiki baitzituzten, eta material hori berritzailea zen garai hartan. Horaciok eraikuntza sistema hori erabiltzea erabaki zuen Ameriketako Estatu Batuetatik egindako bidaia baten ondoren. Nahiz eta beste eraikuntza batzuetan jada erabili zuten, ziurrenik hauxe izan zen Bizkaian hormigoi armatua erabilitako lehenengo egoitzazko eraikina. Beste behin ere Etxebarrietaren etorkizuneko ikuspegia agerian geratu zen, material abangoardista eta ausarta erabili zuelako bere etxea eraikitzeko.*

Leku pribilegiatu hori ikusita, ez da zaila irudikatzea nolako bilerak eta festak egingo zituzten arkupe horietan, ezta?

La Punta Begoñako galerien aurrean dago Naufragoen Sorospen Estazioa. Ia mende oso bat beranduago, mugarri horrek jatorrizko helburu bera du.

7. Naufragoen Sorospen Estazioa (1920) — ☺ Arriluze kaia, z/g

Eraikin hori udal arkitektoak eraiki zuen, Ignacio Mª Smithek, Bilboko Itsas Klubeko kideek eskatuta, onartezina iruditzen baitzitzairen sorospen estazio formalik ez egotea, naufragoei inongo interesik gabe laguntzen zieten itsasgizon batzuk kenduta^{*10}.

Euskal baserri tradizionalak ekartzen ditu gogora bere itxurak, apaingarriengatik eta fatxaden eta estalkien antolakuntzazatik. Erabilera ezberdinak dituzten arren, Aitzgoien etxearen euskal estilo berri berdina du, ibilbide honetako 4. mugarrian ikusi genuen Emilio Ibarraren etxearena. Eraikuntza itsasargi batekin osatu zen, 1939an funtzionatzen hasi zenarekin. Ontziak gidatzen zituen, Bilboko itsasadarrean gelditu behar zutenean.

1945ean Bilboko portuko Obren Batzordearen jabetzakoa izatera igaro zen. Handik aurrera, Espainiako Naufragoen Sorospeneko Elkartearen parte izan da. Gaur egun, eraikin hori Gurutze Gorriaren eta beste zerbitzu batzuen salbamenduko egoitzetako bat da.

Eraikin exentua, lauki itxurako oinplanoa eta hiru isurkiko estalkia dituen erdiko gorputzean. Eraikuntzak kaiaren malda libratzen du, erdi puntuko arkuz estalitako harlanduxko zutabezko basamentu ireki batez. Fatxada nagusiak euskal baserritik erauzitako banaketa tipikoa du: zutabeen gaineko ataria, bi isurkiko estalkia, balkoi korritua, lauki itxurako baoak, harlanduzko iskinak eta bistako adreiluzko horma atalak, gezurrezko egur bilbadurekin. Itsasargi dorrea lauki itxurako sekzioa duten hiru gorputzek osatzen dute, eta haren gainean sekzio biribila duen gorputz bat dago, itsasargiaren linterna heltzen duena.

Itsasargi dorrearen azpian bi sarrera handi daude, harrizko zutabeen gainean, etxea zuzenean portuarekin lotzen dutenak. Hor gordetzen dira txalupak, salbamenduko beste zenbait materialekin batera.

Ba al zenekien...?

**10. Bizkaiko kostan, bereziki Getxoko eta Portugaleteko inguruan, naufragio ugari egon zen 150 urtez baino gehiagoz. Gune hori konplexua zen Abraren korrante aldakorren-gatik, baina are arriskutsuagoa zen urtarrilean eta otsailean, itsasoak ontziak kostaren kontra bultzatzen zituenean.*

Aurrera egingo dugu Arriluze eta Ibarako markesaren pasealekutik, ezkererantz eginez.. Eskoilera honetan, ezinbestean, gure hurrengo mugarririk "itsaso usaina" dute. Hurrengo mugarrira: Arriluze kontrakaia (joan-etorriko bidea denez, gomendagarria da errepideko mailan joatea, Arriluze eta Ibarako markesaren pasealekutik, eta Arriluze kontrakaitik bertatik itzultzea).

8. Arriluze Kontrakaia (1873-1903) — Arriluze kaia, z/g

Lan hau 1.090 metro luze da, eta 30 urtean eraiki zuten. Ordura arte oso naturala izan zen paisaiaren eraldaketaren hasiera izan zen.

Arriluze kontrakaia, Punta Begoñako edo Algortako kontrakaia izena ere jaso duena, Evaristo Txurrukaren apustua izan zen, Bizkaiko Obra Publikoen irizpidearen aurkakoa. Haien diseinuak Ereaga eta Portu Zaharra desagerraraziko zituzkeen. Irudikatzen al duzu zein ezberdina zitekeen Getxo ikono horiek gabe?

Ministerioan Antonio Basagoitik egindako kudeaketen ondorioz, ingeniariaren proposamena hezurmamitu zen^{*11}. Deapie-k ibilbide bana eman die pertsonaia horiei, udalerriri egindako ekarpen handiagatik. Ez galdu!

Kaiaren beheko aldetik aurrera egin ahala, zeramikazko horma irudi bat ikusiko dugu (1973), Titan garabietako baten hondar bakarrak (1896-1972).

Urte askoz (1896-1972) bi garabi izan ziren nagusi leku hartan, kontrakaiaren bloke astunak mugitzen laguntzen zutenak. Ondoren, galerien alboan dagoena (bestea gaur egungo itsasargiaren ondoan kokatuta zegoen) Arriluze portutik ontziak altxatzeko erabili zuten, horien azpiak garbitzeko eta margotzeko, eta gero berriz Abrara itzultzeko. Garabi hori desegin zutenean, getxotarrek hainbeste urtez aurrean izandako irudi hori ez ahazteko, zeramikazko horma irudi baten enkargua egin zuten (kontrakaiaren hasierako beheko aldean dago). Angel Cañada egileak esan zuenez: « [...] indar mekanikoaren (garabiarena) eta gizakien indarraren arteko kontrajartzea irudikatzen du [...] ».

Ba al zenekien...?

**11. Itsas lorpenez ari garela... Juan Sebastian Elkano ontzia, Itsas Armadaren harrotasunaren arrazoia, Horacio Etxebarrietaren jabetzako ontzioletan egin zen, bere zuzendaritzapean, 1925 eta 1927 artean. E-1 urpeko ontzi ospetsua ere sortu zuen, garai hartako aurreratuenak.*

Arriluze kaitik aurrera eginda, denboran jauzi handi bat eginez, El Abra-Getxo kirol portua ikusiko duzu. Eskaintza handia du itsasoari, aisiari eta gastronomiari dagokienez. Zer iruditzen iluntzean itsasontzian paseo bat ematea?

9. El Abra Getxo Kirol Portua (1997) — Arriluze kaia, 1

Euskadiko lehenengo kirol portua da, baita handiena ere. Inauguratu ondoren, Getxo Kantauri aldeko gako bihurtu zen kirol nabigaziorako, eta ordura arte Abrako Itsasoko Errege Kluba – Real Sporting Cluba lider zuen jarduera oso ohiko bihurtu zen.

Babes azpiegiturak, adibidez, edo nabigagarritasun handiko urak eskaintzeko aukera, kontuan hartu zuen Evaristo Txurrukak, begitaziodun handiak, kirol portu hori eraiki baino ia ehun urte lehenago.

⬆️ ⬅️ Garaia da Arriluzeko pasealekuaren amaierarantz joateko. Ziu-
rrenik norbait arrantzan ariko da bertan.

Gure bideari ekitean, atzean utziko dugu Getxo Aquarium, probintziako itsas gela bakarra duen eraikina. Haren instalazioetan ikusi ahal izango ditugu Atlantikoko eta tropikoko hondoan laginak: 25 ekosistema eta 300 espezie. Han harmonian bizi dira arrain, koral eta anemona ugari, apaingarri artifizialik gabe. Bisita gomendagarria da haurrentzat eta helduentzat, gure kostaren historia gehiago ezagutu nahi badute.

Getxo Aquarium baino metro gutxi batzuk aurrerago, eraikuntza berezi bat topatuko dugu, eraikuntza irizpide, teknika eta material garaikideak dituen.

10. Olatua Itsas Estazioa (2017) — 📍 *Itsas bidaien terminala - itsas bidaien kaia, 3*

Estazio horretan dago Bilboko portuko itsas bidaien terminala. Olatua izena eman zion Bilboko Portuko Agintaritzak, estalkiak duen olatu itxuragatik. Ajuriaguerra Tres (AJ3) arkitektura estudioaren obra da, eta sailkapen energetiko onena lortu du (A), diseinu eraginkorrari (esaterako: estalkiak eta lurrak beharrezko isolamendua dute klimatizazio beharrak murrizteko) eta material jakin batzuen erabilerrari esker.

Nabarmena da bere argiztapen naturala. Gainera, fatxada bakoitza eraikinaren guneen eta funtzionaltasunaren arabera diseinatu da. Iparraldeko, ekialdeko eta mendebaldeko fatxadak beiraz egin dira, “gortina hormaz”, beira isolatzailez.

Programari eta banaketari dagokionez, eraikina kristalezko ontzi moduan proiektatuta dago; bertan, bidaiarien eta ekipajeen joan-etorria, eta ontziratze eta ontzitik jaisteko gunek bereizten dira, bide eta eskailera independenteekin. Hamabost metro garai da, 3.200 metro koadro erabilgarri ditu, eta bi solairu nagusi eta solairuarte bat du.

Beheko solairuan dago ataria, ontziratu behar duten bidaiariei harrera egiten zaien eta haien ekipajeak fakturatzen diren lekua. Horrez gain, espazio handi bat du gurutzaontzietan datozenen ekipajeak jasotzeko. Bertan dago informazio turistikoko erakusmahaiak. Solairuartearen daude VIP aretoa eta bulegoak; lehen solairuan itxaroteko gunea, ontziratu behar duten bidaiarien kontrol gunea eta ontzitik jaisteko gunea daude.

Halaber, 169 metro luze den kanpoko pasabide bat ere badago, eraikinari atxikia, gurutzaontzietako bidaiariak ontziratze eta ontzitik jaisteko.

⬆️ Gure ibilbideari jarraituko diogu kaiaren amaierara arte, itsasargiak duen panoramika ederraz gozatzeko.

11. Arriluze Itsasargia (1903) — 📍 *Arriluze kaiko punta*

Itsas ondare hori Evaristo Txurrukak eraiki zuen, Titan garabiaren laguntzaz.

Arriluze itsasargiak bi gorputz ditu, bata bestearen gainean, harlanduz eginak eta zuriz margotuak.

Azpiko gorputzean itsasargiko dorrerako sarrera dago, eta kono enbor itxurako altxaera du, alboetan okulu irekien hiru ardatz dituen. Goikoan balaustriadun terraza perimetral bat dago, eta, haren gainean, argi gorriz bost segundoan behin argiztatzen den linterna dago. Hamar miliako irismena

du. 1904an jarri zen abian. (Egiaz ez da itsasargi bat, baizik eta ababorreko alboko marka baten baliza, hau da, adierazten du ur seguru eta sakonenak itsasargiaren ababorrean daudela).

↓ ↑ → Eta bidean atzera egiten badugu? Itsasargirako pasealeku hau da getxotar gehien hartzen duenetako bat, XX. mende hasieran eraiki zenetik. Haren luzera osoan zehar, ia urte guztian, oinezkoak ikusi daitezke, olatuez eta itsasoko brisaz gozatzen. Eskumatan utziko dugu El Abra-Getxo kirol portua. Bertan, itsas kirolak egiteko beharrezko saltokiak ere badaude.

🍷 Gainera, nekea sumatzen hasi bazara, eskaintza gastronomiko zabal batez gozatu ahalko duzu: izozkiak, bero badago, mokaduak edo brasan egindako arrain gozoak.

↑ Berriz ere Punta Begoñako galerietara goazela, urrunean ikusi dezakegu Portu Zaharraren profila, Ereagako hondartza eta, Punta Begoñako ezpondaren ondoan, hurrengo mugarria. Dena den, kasu honetan ez gara inguratu, eta urrunetik gozatu dugu azalpenaz, Arriluze kontrakaitik aurrera goazela.

Izan ere, ikuspegi horretatik ikusi daitezke, kosta hiriaren goiko aldean kokatutako etxebizitza ugari, Ereagako hondartzari begira daudenak. Eraikuntza horiek osatzen dute Eusko Jaurlaritzaren Kultur Ondasun Kalifikatu kategorian duen Monumentu Maltzoa.

12. Casa Belrespiro (1905) — 📍 *Atxekolandeta, 20*

Belrespiro etxea, Angel Galíndez arkitektoaren lana, Agustin Soltura Urrutiaren enkargu bat izan zen. Liverpoolen presentzia izan zuen euskal enpresari talde baten kide izan zen. Hain zuzen, etxetzar hori eraikitzeke adreiluak berariaz ekarri zituzten Ingalaterratik.

Etxearen jatorrizko diseinuak lorategi handi bat zuen inguruan, baina haren zati bat gero txaletak eraikitzeke erabili zen. Hondartzako kairako sarbide pribatua ere badu.

Hori, ordea, urrunean ikusi dezakegunaren hasiera besterik ez da. Etxe hori gertuagotik ikusiko dugu, ibilbidea Atxekolandetako behatokian amaitzen denean.

Belrespiro etxe exentua da, ia lauki itxurako oinplanoa duena, lorategiz inguratua, erdisoto batek, beheko solairuak, lehen solairuak eta estalkipeak osatua. Konposaketa oso soila du, kanpoko bolumenen definizioan eta fatxadetan –adreilu gorritz estaliak– eta estalki malkartsu, aldapatsu eta ilunaren arteko jolas kromatikoan oinarritua. Bao guztiak lauki itxurakoak dira, alfizez eta hauts babes geometriko soilez apainduak.

Abrara ematen duen fatxadaren, garatuenean, behatoki poligonal talde bikoitza dago, hormapiko nagusiaren gorputzaren azpian, eta kristaldun galeria bat dago beste gorputzean.

↑ ↶ ↑ Behin kaia amaitutakoan, paseoan jarraituko dugu hondartzaren ondotik, Pedro Bilbao ibilbidearen hasiera topatu arte ia (ezkerretan ikusi dezakegun haren omenezko monumentua), eta Portu Zaharra erakutsiko digun Miren Larrea ibilbidetik oso gertu.

🍷 Beste behin, udal zerbitzuek aukera ematen dizute atsedean hartu eta zerbait hartzeko. Bestela, Ereagako hotel bereizgarrietako batean erre-serbaren bat egin dezakezu.

Puntu honetan amaitzen da ibilbidearen kostako zatia, eta barrukoa hasten da (fitxa teknikoan zehaztutakoak). Jarraitu nahi baduzu, aurrera! Arkitektura onez eta bista hobeez betetako kaleak dauzkazu zain. Bidea hemen amaitu eta beste batean jarraitu nahi baduzu, bejondeizula! Zure arkitektura eta herriko gizon dosia aseta dago. Zergatik ez mokadu batekin ospatu?

➔ Pedro Bilbaoren monumentua baino 40 metro lehenago, eskailera batzuk topatuko ditugu eskumatan. Igo itzazu.

⬆️ ↗️ Nahiago baduzu, Ereaga kaitik jarraitu dezakezu, eta 60 metro ingurura Pedro Bilbaoren monumentua topatuko duzu (ezkerretan utziko duzu), eta espaloitik igo ahal izango zara (pendiz handikoa da) Ereagako jaispidera arte.

Ereagako jaispidea kaleak hirigunea eta kosta lotzen ditu, hau da, Basagoiti etorbidea (Errege Bide zaharra) eta Ereagako hondartzarekin paraleloak diren kaleak, Miramar eta Tomas Urkijo kaleak, lotzen ditu. Ez da harritzekoa udatiar gehienek gune horretan hartzea ostatu, edo bizitzea, itsasoari mailakatuta begiratzen dieten etxeetan. Zer iruditzen zaizu gora egiten jarraitzen badugu, multzo osoari ingurumen alorreko balioa ematen dioten arkitekturei begira? Lehena eskaileren oinean topatuko dugu ia, 15 zenbakian, kalearen eskumatan. Adreiluzko eraikuntza bat da, adreiluzkoa, harlanduzko zokaloa duen beheko solairua eta beste bi solairu dituena. Dorre nabarmena du, argiaren eta itsasoren bila. Eraikuntzak harrizko hesi bat du inguruan. Kokapen nabarmena du, Ereaga hondartzara zuzen-zuzenean begira baitago. Bigarrena 13 zenbakian dago, alboko eraikinean. Aurrekoa bezala, adreiluzkoa da, eta ez du bao edo bolumen nabarmenik; ziurrenik, jatorrian biak eraikuntza bakarraren parte ziren.

⬆️ ⬅️ Eskaileretatik edo espaloitik gora zindoazela, zure arreta erakarri al du Ereagako jaispidearen gain batean kokatutako eraikuntza harrigarri batek? Hona hemen pista bat: herriko musikari ospetsu bat bizi izan zen bertan...

13. Baranbioko Markesaren Jauregia (1886, 1995) — © Andres Isasi, 12

Inguru honetan, Ereagako hondartzaren gainean, eraikitako lehen udako egoitza izan zen (autore ezezaguna). Igeretxe bainuetxea baino 25 urte lehenago! Gainera, estilo neoklasiko frantsesaren adibidea da, eta, beraz, arkitektura balio handia du. Jauregi hori Andres Isasi Zuluetaarentzat, Baranbioko markesarentzat, beranduago etxe berean bizi izan zen Andres Isasi^{*12} musikariaren aitonaarentzat^{*13} eraiki zuten.

Andres Isasi Zulueta (1823–1918) familia Arabarekin lotuta zegoen, baina haien negozioak –garai hartako getxotar askorenak bezala– Kuban eta Karibbean egiten zituen. Gainera, Julian Zulueta Amondoren, Arabako markesaren, lehengusua zen.

Jauregia 90eko hamarkadan berritu zen, eta jatorrizko balioaren zati handi bat galdu zuen. Gaur egun, jatorrizko lorategian etxebizitza blokeak daude, eta garajea ere etxebizitza bihurtu da.

Izatez oinplano ia karratuko etxe bat zen, lau isurkiko estalkikoa, sotoa, beheko solairua, lehenengoa eta ganbara zituena. Fatxadaren erdiko gorputzak, hondartzari begira dagoenak, sekzio poligonaleko behatokiak ditu^{*14}, beste bi ardatzetatik aurreratuta, eta berezko estalkia dutenak. Bertan daude mantsardak.

Ba al zenekien...?

**12. Itsas aurreko paisaia hau irudikatu nahi badugu Horacio Etxebarrietaren garaietan zen moduan –agian hondoko musikarekin–, Juan Barroeta margolariaren lanetara jo dezakegu. Etxetzar hori ezin hobeto margotuta dago “Bilboko Abraren ikuspegia Algortatik” (Bilboko Arte Ederren museoa). Mihise horretan ikusi dezakegu jauregi horren ingerada bakartia zerumugaren aurka, ia ukitu gabeko inguru naturalean. Gainera, Barroetan bere lanen bidez jasota utzi zuen ikusten zuen Getxo hura. Nabarmenak dira Portu Zaharraren arkatzezko zirriborroak; itsasoa, belaontziak eta haurrak hondartzan irudikatzen dituzten udako eszenen olioak; eta Ereagako hondartzako bistak, hainbat xehetasun ikusten uzten dutenak.*

**13. 1986an, Andres Isasiren oinordekoek Getxon bere izena duen Andres Isasi Musika Eskolari eman zioten musikagileak horrenbeste orduz jo zuen Steinway isats pianoa.*

**14. Itsasoko bistak dituen etxebizitza horretatik, ikusgarriak da Abrako belaontzien lehiaketak. Horacio Etxebarrietak nabigazioaren zaletasuna jaso zuen aitagandik, eta bere gata onenari Cosme–Jacinta izena eman zion –gurasoen izenak–. Nabigatzaile porrokatua zen, Bela Yachten Plymouth–Santander Nazioarteko Estropadako lehen saria lortu zuena 1925ean, Maria del Carmen Ana bere gatearekin –alabetako baten izena–. Bigarrenarekin sei orduko aldea lortu zuen.*

Gora jarraituko dugu, eta lehen kalean eskumatara joko dugu. Joaquin Arizaga kaleko 1 zenbakian, Getxoko Karmengo Amaren hilerriaren arkitekto bera duen eraikin bat ikusiko dugu.

14. Etxea (1901) – 📍 Joaquin Arizaga, 1

Joaquin Arizaga^{*15} kaleko etxe hori nabarmena da Fidel Iturria arkitektoaren etxeetatik hoberen kontserbatu den etxebizitzetako bat delako. Deapie–k hilerriaren ibilbidea eskaini dio arkitekto horri (hilerriko mugarri nabarmenetako bat Etxebarrieta familiaren kriptak da, ez galdu!). Ezaugarri bereizgarriena da beheko solairuen apaingarrien soiltasuna eta goikoen konplexutasuna, euskal estilo berria eta tradizio ingeleseko elementuak tartekatzen dituenak.

Etxebizitza exentua da, oinplano irregularrekoa eta estalki malkartsua duena. Erdisotoa, beheko solairua, lehen solairua eta estalkipea ditu. Ezaugarri bereizgarriena da beheko solairuen apaingarrien soiltasunaren eta goikoen konplexutasunaren konbinaketa. Horietan, teilatuaren malda ugariak hainbat hormapiko eta mantsarda irekiera sortzen dituzte. Bereziki nabarmentzen dira estalkipeko goiko solairuko fatxadak, adreiluen banaketa geometrikoen joko konplexuz eta gezurrezko egur bilbaduraz apainduak.

Maldagatik eta bertikaltasunagatik kutsu ingelesa duen bolumen baten gainean daude euskal estilo berri erregionalistatik hartutako elementu apaingarriak, bereziki suhesien motiboa, eta goiko zatien adreiluzko estaldura txundigarriak osatzen du. Horrela, tradizio ingeleseko arkitekturarekin lotutako irudia ematen du.

Ba al zenekien...?

**15. Joaquin Arizaga kalea Areetako Joaquin Arizaga Elgarresta medikuari eskainita dago. Bere garaian, Getxoko Udalak “Aixerrotako errota” aitortza eman zion, “mediku goraipagarria eta bizilagunek oso maitea zutena” izateagatik. Omenaldi horretan, Atxekolandetako kale partikularren izena aldatu zen 1999an, eta Joaquin Arizaga izena jaso zuen.*

Itzuli gaitezen Ereagako jaispidea kalera. Metro batzuk gorago, hortxe dago gure hurrengo mugarría, eskumatara. Zer ote? Ricardo Bastida da haren arkitektoa, Punta Begoñako galerien arkitekto bera.

15. Alde Etxea (1918) — Ereagako jaispidea, 7

Etxe horrek Madariaga etxea izena ere badu, eta Punta Begoñako galerien arkitekto berak eraiki zuen: Ricardo Bastidak. Are gehiago, hura hasi zen Horacio Etxebarrietarentzako aisia gunearekin, etxebizitza eraikitzen amaitu ondoren.

Etxe horretan ematen zuen uda Ramon Madariaga Azkuenagak (1868–1940), zeregin garrantzitsua izan zuenak Eusko Ikaskuntzaren Euskadiko Autonomia Estatutuaren proiektua idazten eta Bizkaiko Foru Aldundiko Batzorde Kudeatzailean.

Horacio Etxebarrietak bezala, Madariagak familiako ondare handia jaso zuen oinordetzan, eta hura bidertu ahal izan zuen, politikaren eta itsas zuzenbidearen arloetan egindako lan eskergari esker.

Arkitekturari dagokionez, fatxadetako galeriak nabarmenak dira, bai terrazakoak bai lehen solairuko balkoikoak. Gainerako elementuek –egurrezko bilbadurak, bistako adreilua eta abar– baserri tradizionalak dakartzate gogora.

Eraikin exentua, oinplano irregularrekoa eta estalki malkartsukoa. Sotoa, beheko solairua, lehen solairua eta estalkipea ditu. Barruko jatorrizko banaketaren ezaugarri nagusia ziren beheko solairuan irekitako sarrera ugariak: bi ipar ekialdeko iskineko terraza handitik, beren teilatuekin; beste bat (nagusia) aurkako fatxadan, zutabe sabeldunetz zedarritutako arkupe itxiarekin, diseinu klasizista zainduko burdinazko hesiak babestua; eta beste bat, zerbitzuarentzako.

Hala ere, ataria txiki samarra zen eraikuntza horiek izaten zituztenekin alderatuta, eta etxearen erdigunea solairuetarako eskaileraren barruko gorputzak hartzen zuen. Solairuak, ohikoa zen moduan, logeletan eta komunetan banatuta zeuden. Nabarmena da lehen solairuan dagoela logela nagusia, komuna, arropategia eta kanporantzko galeria propioa zuena.

Ereaga jaispidean barrena jarraituko dugu, eta ezkerretan ikusiko dugu hurrengo mugarría.

16. Andersch Etxe Zaharra (1926) — Bilbo, 8, Barroeta eta Andres Isasi kaleen iskina

Lehen jabea Wenceslao Andersch Aburto izan zen, La Gaceta del Norte egunkariaren zazpi fundatzaileetako bat (1. mugarrían aipatutako Luis Lezama Legizamonekin batera). Egunkaria Bilbon editatu zen 1901etik 1984ra.

Etxea euskal estilo berriaren eredu bikaina da, eta Jose Maria Basterrak egin zuen. Garaje osagarria beranduago diseinatu zuen Emiliano Amannek, garai hartako beste arkitekto handi batek.

Elementu originalena terrazak dira, egurrezko baranda eta iskinen zutabea dutenak. Lehen eta bigarren pisuan daude.

Andersch etxe zaharra eraikuntza exentua da, lorategiz inguratua, oinplano karratukoa eta estalki gogorrekoa. Behe solairua, bi solairu eta estalkia ditu. Bilbo kaleko fatxada nagusian horma handi bat dago, ebaketa zuzeneko izkina duena. Ondorioz, horizontaltasuna da nagusi etxean. Eskumako izkina, triangulu-formako beste txiki baterantz zabaltzen da. Leiho asko daude. Elementurik originalena terrazak dira, egurrezko baranda dute eta izkinan zutabe bat. Lehen eta bigarren solairuetan daude, eta azken hau pergamino bat bezala hedatzen da fatxadaren zati handi batean.

Kaleko fatxada barrokoak inguruko antzeko elementu apaingarriak ditu. Baina hemen horma tolestu egiten da, eta konposizioa ardatz bertikalak menderatzen du, area honen maldatik eratorria.

↑ → Gure hurrengo geldialdia Bilbo kalearen eta Ereagako jaispidearen gurutzean dago ia-ia.

17. Ondartziri Etxea (1929) — ☺ Ereagako jaispidea, 5

Etxe hori Isadora Power Zabalaren eta Ricardo Severo Rochelt Palme senar-emazteek eraiki zuten. Azken hura, aitarekin batera, Bilboko Merkataritza, Industria eta Nabigazioko Ganbera Ofizialaren fundatzaileetako bat izan zen.

Izena hondartza eta hiri hitzetatik hartu zuen. Ignacio Maria Smithek eraiki zuen, eta oraindik ere badu jatorrizko xarma gehiena. Egiturak estalki komun batek lotutako bi kubo sendoren itxura du. Estiloari dagokionez, igarotako beste garai bateko eraikuntzen tankera ematen dioten elementu apaingarriak erabiltzen ditu.

Ondartziri eraikin exentu bat da, oinplano ia laukizuzena eta profil mugatua duena. Estalkiak isurki ugari ditu, eta altxaera sotoan, beheko solairuan eta bi solairutan banatuta dago. Fatxada nagusiak hori gorputz ditu: alboak erdikoa aurreratzen dute hainbat planotan, eta etxearen elementu bereizgarriak dituzte. Erdiko gorputzak du sarrera, erdi puntu arku bikoitza duena, eta baoek arku apaldu lerrozuzena dute. Horien artean bi armarri daude, bigarren solairuan.

↑ ← Hurrengo mugarriak “saria du”, atxikitako bi eraikuntza baitira (txalet bikoitzaren tipologia), kontrastearekin paisaia edertzen dutenak. Kalearen ezkerrean topatuko ditugu!

18. Ukondo (1915) — ☺ Basagoiti etorbidea 1 eta Ereagako jaispidea, 2-4

Eraikin honek, Manuel Mª Smithek egindakoak, modu interesgarrian lotzen ditu familia bakarreko bi etxebizitza, hiriko izaera handia duen partzela batean. Biek baliabide estilistiko oso ezberdinak erabiltzen dituzte, eta ohituta ez dagoen ikuslea nahastu eta pentsarazi diezaiokete bi eraikin bereizi direla. Hori bai, biak daude oinarrituta euskal estilo herrikoierregionalistaren errepertorio berebieran.

Etxebizitzetako bakoitzak bere berezitasuna kanpoan du markatuta, Ereagako jaispidera ematen duen fatxadaren banaketaren bidez.

Txalet bikoitz horrek, atzetik atxikitakoak, eta kanpoko hiru fatxada dituenak, trapezio itxurako oinplanoa du, estalkia lau isurkikoa da, eta sotoerdi bat, beheko solairu bat eta beste bi solairu ditu. Horrez gain, xehetasun apaingarriak euskal estilo berriaren errepertorio klasikokoak dira: bistako harlangaitza beheko solairuetan, egurrezko balkoiak, suhesi apaingarriak, inpostak eta gezurrezko egurrezko bilbadurak, goiko aldean hainbat hutsunetara lotuak. Horrez gain, egurrezko hegala handiak ditu, eta Ereagako jaispidera ematen duen fatxadako goiko zatia hainbat horma atal batzuk bistako adreiluzkoak dira.

→ Ukondoren parean dago gure hurrengo mugarria, ia-ia.

19. Tangora etxea (1863, 1877, 1924, 1950, 2017) — ☺ Arriluze, 2

Tangora etxea eraiki zenean (Goya jauregia¹⁶ eta Castellana jauregia izenak ere jaso ditu) orain baino askoz txikiagoa zen. Urteetan zehar hainbat eraberritze handi izan ditu –1924an Rafael Garamendi eta 1950ean M. Beaskoa Bizkaiko

arkitektoek egindakoak—, egun ikusi dezakegun bolumena egituratu arte. 2017an, Foraster Arquitectos estudioak eraberritu zuen eraikina, egungo etxe-bizitza beharretara egokitzeko. Dena den, fatxadari balioa eman zaio (bertan, nabarmena da itsas tematikako familia armarría), konposaketa klasiko eta soilari, eraberritze arduratsu bati esker. Beraz, bere garaian familia bakarreko etxea izandakoa sei etxebizitza dira orain, 300 eta 90 metro koadro artekoak.

Tangora etxeak^{*17} udalerriko historia kontatzeko tasun guztiak ditu: baserriak, hondartza ondoko udarako gunea, enpresariak, Neguriko bizitza, elkarrekin lotutako familiak, indianoak, XXI. mendea... ibilbidearen protagonistarekiko lotura ere bai^{*18}.

Laukizuzen etzan itxurako oinplanoa duen eraikin exentu bat da, lau isurkiko estalkia duena. Bigarren solairuan, ganbaran, akaberan pinakuluak ditu. Fatxada nagusiaren altxaerak sotoa, beheko solairua, hiru solairu eta ganbara ditu. Solairuak bao ateburudunen lau ardatzek banatzen dituzte, hiru inpostatan antolatuek. Horietatik, nabarmenak dira beheko solairuko bi alboko sarrerak eta lehen eta bigarren solairuko bao zentralak.

Horiek apur bat aurreratuta daude, kutxatutako pilastren artean, pinakuluz errematatutak. Harlangaitz entokatua dute, eta bertan harlanduzko iskinak, inpostak erlaitzak eta bao ertzak daude.

Ba al zenekien...?

**16. Eraikina udako etxe bat zen jatorrian, hainbat baserrien partzelak batuta sortutako finka batean eraikitakoa (Galarrena eta Askorrena), Jose Jorge Goya Fernandez de la Cuesta Bilboko epailearena (1802–1872). Hasieran, 4.000 metro koadroko partzelak inguratutako familia bakarreko etxea zen, sotoaz, beheko eta lehen solairuez eta ganbarak osatua, 200 metroko oinplanoa zuena. Hainbat jabe izan ondoren, finka 1918an batu zen berriz, Policarpo Egiraun Cortina Algortako ontzi jabeak osorik erosi zuenean. 1924an berriz eraberritzeko agindu zuen, eta terrazadun alboko gorputz bat eta behatoki galeria bat eraikitzeko enkargatu zion Rafael Garamendi arkitektoari. Ordurako, hasierako Goya jauregia edo geroko La Castellana etxea izenak utzi eta orain duen izena jaso zuen: Tangora etxea, Algortan kokatutako Oscar Rochelt Palmeren Tangorako alkatea (1906) eleberriko herria bezala (17. mugarriko jabearen anaia zen autorea).*

**17. Goyaren^{*16} heriotzaren ondoren, alargunak Goya jauregia Josefa Zabalo Vicuñari saldu zion, Miguel Uria Zalduondorekin ezkondukoari, Txiletik etorri berriak ziren algortarrei. 1877an etxea handitu zuten, eta estalkipeko pisua altxa zuten, bigarren solairua eta ganbara jartzeko. 1895ean, Josefa Zabalok jabetza erdibana saldu zion Concepción ahizpari eta Fernando Olaskoaga koinatuari (Edelcisa beste ahizparekin ezkondukoari). 1903aren eta 1912aren artean, finka errentan hartu zuen Daniel Aresti Torre enpresari eta indianoak, Neguriko Lursailen Sozietateko sustatzaileetako baten anaiak (ikus informazio gehiago deapie-ren Manuel Maria Smith ibilbidean). Urte hartan, 1912an, Concepción Zabalok bere partaidetza saldu zion Isidoro Larrinaga Aburto meatzaritzako enpresariari, eta hark 1918an Etxebarrieta eta Larrinaga Ondasunen Erkidegoa osatzeko ondasunen artean sartu zuen. Sozietatea Cosme Etxebarrietaren (Horacio –ibilbidearen protagonista– eta Amalia Etxebarrieta) eta Bernabe Larrinagaren seme–alabek (Isidorok berak)osatzen zuten. Fernando Olaskoaga 1913an hiltzean, jabetzaren beste erdia alargunak hartu zuen, Edelcisa Zabalok.*

**18. Bitxia da, baina ez da Getxoko Tangora etxe bakarra. Beste bat dago Algortako etorbidearen 98 zenbakian (Antonio Basagoiti ibilbidea pasatzen da bertatik). Algortako etxe tipikoaren adibide egokia da, eta egun udal instalazioak daude bertan.*

Une honetan, Neguri auzoko inguru hiritarrean gaude. Hemendik oso gertu hasten da Manuel Maria Smith ibilbidea, bizitoki auzo honen osaeraren –eta arkitekturaren– inguruko guztia eta gehiago kontatuko diguna. Nolanahi

ere, kasu honetan Horacio Etxebarrieta enpresariarenarekin jarraituko dugu.

↻ ↺ Jendeak Txomintxu izena ematen dion bidegurutzera iritsi gara. Ezkerretan Basagoiti etorbidea dago (oinezkoentzakoa), eta, aurrean, Neguri etorbidea. Gure ibilbideak buelta emango dio Tangora etxeari, Arriluze kaletik jaisten jarraitzeko, baina, horren aurretik, Lekanda etxeari begiratuko diogu, gure pare-parean dagoenari.

20. Lekanda etxea (1908, 1945) — Ⓢ Neguri etorbidea, 19, isk. Algorta etor., 18

Zuk ere uste duzu dorre karratua dela eraikuntzaren elementu deigarriena? Rafael Garamendik karrera amaitu ondoren bere lehen proiektuan nabarmendu zuen arkitektura xehetasunetako bat izan zen. Dolores Garamendi González de la Mata izebak egindako enkargu bat izan zen. Beranduago, arkitektoa bera bizi izan zen bertan. Bitxikeria bat: Manuel Maria Smithen eta Rafael Garamendiren etxeak, belaunaldi horretako bi arkitekto garrantzitsuenetakoenak, metro gutxitara zeuden bata bestetik.

Lekanda etxea eraikin exentu bat da, lorategiz inguratua, sotoa, beheko solairua, bi solairu eta dorrea dituena. Oinplanoak lauki itxura du ia, eta estalkia malkartsua da oso. Apaingarri soilak ditu, baina ezohiko banaketa deigarria da, bolumetria berezia osatzen duten terrazak, balkoiak eta abarrak baititu.

↑ ↻ Orain, behin eskumatara egin dugunean, aurrera jarraituko dugu Arriluze kaletik, Ibarren kale partikularren gurutzera iritsi arte. Han dugu Nire Etxea, hurrengo mugarria.

21. Nire Etxea (1915) — Ⓢ Ibarren kale partikularra, 2

Nire Etxea Manuel Mª Smithek egindako eraikin izugarria da. Ageriko estilo ingelesa badu ere, arkitekto horren lan askok bezala euskal estilo berriaren elementu batzuk darabiltza: gezurrezko egurrezko bilbadurak lehenengo solairuan eta estalkipean, solairuen arteko banaketa inposta eta beheko solairuko landa xehetasunak (sartzeko atetzarra, arku beheatuaren azpikoa, eta harlanduxko landugabezko dobelak).

I. Mundu Gerrako garaietan Fernando Mª Ibarrek (Horacio Etxebarriaren garaikidea) abian jarritako alokairu etxebizitzaren sustapenaren parte ziren beste eraikin batzuek inguratzen zuten. Nire Etxea sustapen horren parte izan zen, eta, hain zuzen, multzo horretatik azkena eraiki zena izan zen.

↑ ↻ Atzean utziko dugu Nire Etxea, eta Arriluze kaletik jarraituko dugu, alde banatan etxeak eta txalet bereziak utzita, Atxekolandeta (haitzean dagoen landa) kalearekin gurutzatu arte. Ezkerretan ikusi ditzakezun eraikinetako asko ezagunak izango zaizkizu.

Hain zuzen, Horacioren omenezko ibilbide honen hasierako jauregien fatxada nagusiak dira: Lezama-Legizamon (Atxekolandeta, 1), Mudela (Atxekolandeta, 3), Ampuero (Atxekolandeta, 9), Aitzgoien (Atxekolandeta, 13), Arriluze (Atxekolandeta, 15) eta Etxebarrietaren etxea zegoen orubea –ibilbideko azken mugarria– (eta, haren aurrean, Belrespiro, 12. mugarria).

↑ Gainera, Atxekolandeta kalera sartzean, beste mugarri bati erreparatuko diogu, garaikideagoa hura, ordura arte ikusitako eraikuntza irizpide batzuetatik aldentzen dena (esaterako, handikeriatik), erabilgarritasunarekin

lotuago dauden batzuei heltzeko, esaterako, eraginkortasun energetikoari, material berrien erabilerari, goranzko eraikuntzaren bidez lurzorua erabiltzeari eta abarri. Aldi berean, ordea, arkitektura onaren oinarriak ere baditu.

22. 40 Etxebizitzako taldea (1975) – *Atxekolandeta, 11*

Orube luzea da, lauki itxurakoa eta malda txikikoa, orientazio ederra eta Abrako bista izugarriak dituen muino batean kokatua. Bertan dugu etxebizitza multzo hori Eugenio Maria Aginaga Azketak eta Iñigo Eulatek diseinatu, hiru bloke bereizitan antolatutakoa.

Abrara ematen duena bereziagoa da, etxe bikoitz batek osatzen baitu. Bertan daude etxebizitza handienak ere –325 metro–, eta Aginagak bertan lortu zuen bere ibilbideko barne banaketa landuenetako bat.

Kanpoko tratamenduari dagokionez, tximinia garrantzitsuak azpimarratu behar dira, erakusten baitute autoreek asmoa zutela inguru pintoreskoarekin lotzeko, itxura sendoa emateari uko egin gabe. Zentzu horretan bertan, komeni da tudor hizkeraren erabilera nabarmentzea. Kanpoko aldea entokatuta dago, eta harri zuri artifizialezko edo aurrez fabrikatutako hormigoi zurizko goarnizioak ditu.

  Abrara ematen duten fatxadak harrigarriak diren arren, halakoak dira ere lorategiak eta aurreko fatxadak. Aurrera jarraituko dugu Atxekolandetatik. Ampuero jauregiaren ondoren daukagu ibilbidearen azken mugaria.

23. Punta Begoña Urbanizazioa (1991) – *Atxekolandeta, 17*

Punta Begoña urbanizazioa, 6.250 metro koadrokoa, lau etxebizitza blokek osatzen dute, eta guztira 35 etxebizitza eta garaje daude bertan. 1976an, Horacio Etxebarrietaren familiarrek Pubesa –Punta Begoña SA sozietateari saldu zioten finka (etxea, lorategia eta galeriak), eta handik gutxira eraitsi zuten Etxebarri izeneko etxebizitza-etxetzarra, Gregorio Ibarretxek egindakoa.

1999an, sozietateak konpromisoa hartu zuen Punta Begoña galeriak eta goiko lorategia Udaletxeari lagatzeko, garai hartako Hirigintzako Arau Subsidiarioei jarraituz, behin urbanizazioa egindakoan.

  Horacio Etxebarrieta enpresariaren ibilbidea amaitzekotan zaude. Hiri sareak zuzenean itsasora ematen duen lekurantz goazen, Atxekolandetako behatokia iristeko.

Deapie–k gomendatzen dizu bertako bankuetan esertzeko, paseoaz atseden hartzeko, bidez goatzeko edo ibilbide honetan ezagututako pertsonaie–tako edozeinen plantak egiteko, itsasoari esker dirutza lortu zutenenak (edo beren dirutzari esker bizitzeko leku egokitza jo zutenenak). Hemen, Etxebarrieta jauregia izandakoaren sarreraren ondoko behatoki honetan, Punta Begoñako galerien gainean, amaitzen da ibilbidea.